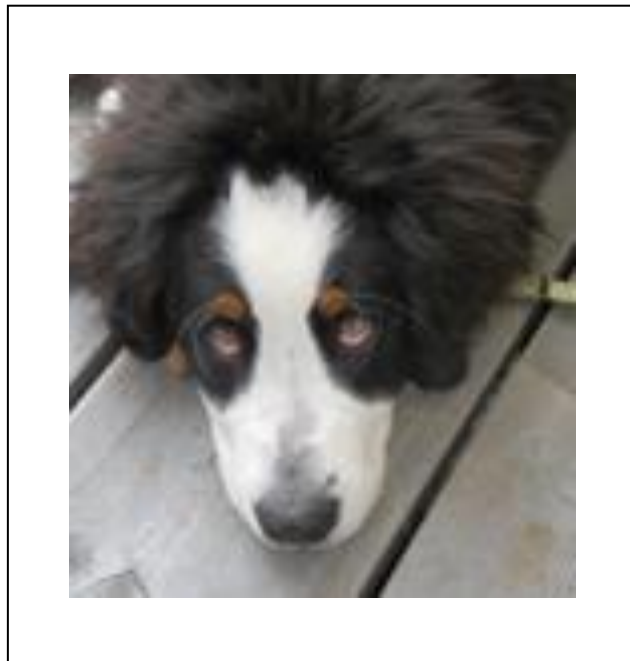

INSTITUTIONEN FÖR KULTURVÅRD

HUNDANGREPP PÅ BETESDJUR

Lösspringande hundar som problem inom naturvårdsbete

Milene Björkman Ekdahl

Uppsats för avläggande av filosofie kandidatexamen med huvudområdet kulturvård med inriktning mot landskapsvård
2021, 180 hp
Grundnivå

Hundangrepp på betesdjur Lössspringande hundar som problem inom naturvårdsbete

Milene Björkman Ekdahl

Handledare: Bo Magnusson och Eva Gustavsson
Kandidatuppsats, 15 hp
Trädgårdens och Landskapsvårdens hantverk

GÖTEBORGS UNIVERSITET
Institutionen för kulturvård

UNIVERSITY OF GOTHENBURG
Department of Conservation
P.O. Box 130
SE-405 30 Göteborg, Sweden

www.conservation.gu.se
Tel +46 31 786 47 00
conservation@conservation.gu.se

Bachelor of Science in Conservation, with major in Garden and Landscape Crafts, 180 hec
Graduating thesis, 2021

By: Milene Björkman Ekdahl

Mentors: Bo Magnusson and Eva Gustavsson

Title in original language: Hundangrepp på betesdjur – lösspringande hundar som problem inom naturvårdsbete

Language of text: Swedish

Number of pages: 37

Key words: dog attacks, livestock, grazing, nature conservation, semi – natural pastures.

Domestic dog attacks on livestock – off-leash dogs as a problem in nature conservation pastures

ABSTRACT

As the number of livestock available for grazing semi-natural pastures are declining in many areas of Sweden, there is a growing concern for the future biodiversity of many nature conservation pastures. At the same time there has been reports of off-leash domestic dogs frightening and attacking herds of sheep and cows, especially around major cities, and popular summer destinations (such as the archipelagos of the west coast of Sweden).

This study examines the regulations concerning dogs in areas of protected nature, as well as the differences between domestic dog attacks and the attacks of wild carnivores (such as wolves) on livestock. It also attempts to explain how, and under which circumstances these attacks occur.

The study is partly conducted through interviews with farmers, who's sheep or cows are grazing nature conservation pastures in the western part of Sweden (Västra Götaland) and partly a literature review of various scientific papers dealing with dog attacks in a Swedish and international context. The literature review shows that there is very little research concerning domestic dog attacks on livestock in Sweden and next to no studies internationally regarding dogs and grazing of nature conservation pastures.

Reports about predation on livestock indicates that all though it may be difficult to determine whether there has been a wolf, a fox or a dog involved in an attack, there are elements that separate them. Sheep are more vulnerable to attacks than cattle or horses; they are however more accepted by the public in urban areas or in popular tourist locations.

Farmers express concern regarding the welfare of their animals, but generally do not consider dog attacks as the main problem in relation to pastures.

Possible solutions to the treatment of domestic dog attacks can be co-grazing of sheep and other animals such as horses, or the use of livestock-guarding dogs and/or llamas. There is also evidence that extensive grazing regimes, such as periods of no grazing during every growing season or the use of fewer animals on the same area, is beneficial for the biodiversity of semi-natural pastures.

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

Förord

1. INLEDNING	12
1.1 Bakgrund	12
1.2 Forsknings- och kunskapsläge	13
1.3 Problemformulering och frågeställningar.....	13
1.4 Syfte och målsättning.....	14
1.5 Avgränsningar	14
1.6 Metod och material	15
1.6.1 Informationssökning.....	15
1.6.2 Intervjuer och informanter	15
1.7 Källkritik.....	16
2. TEORETISK BAKGRUND	17
2.1 Lagar och förordningar	17
2.1.1 <i>Lagen om tillsyn över hundar och katter</i>	17
2.1.1.1 Undantag för lösspringande hund.....	18
2.1.1.2 <i>Jaktförordningen</i>	18
2.1.1.3 <i>Miljöbalken</i>	18
2.1.1.4 <i>Djurskyddslagen</i>	19
2.1.1.5 <i>Djuretik</i>	19
3. UNDERSÖKNING	20
3.1 Hundars jaktbeteende och skador på lantbruksdjur	20
3.1.1 <i>Hur går ett hundangrepp till?</i>	20
3.1.2 <i>Hund eller varg?</i>	21
3.1.3 <i>Jakthundar</i>	22
3.2 Betsdjurs beteende mot hundar	22
3.2.1 <i>Får och getter</i>	22
3.2.2 <i>Nötkreatur</i>	23
3.2.3 <i>Hästdjur</i>	24
3.3 Boskapsvaktande djur	24
3.4 Hundägares inställning till hundangrepp	25
3.5 Resultat av intervjuer	25
4. DISKUSSION OCH SLUTSATS	27
4.1 Områden som kräver ytterligare studier	29
5. SAMMANFATTNING	31
KÄLL- OCH LITTERATURFÖRTECKNING	33
Opublicerade källor.....	33
Publicerade källor och litteratur	33
BILDFÖRTECKNING	37
BILAGA 1	
BILAGA 2	

Förord

Det händer ibland att saker och ting inte går som planerat.

Detta examensarbete påbörjades våren 2014, men färdigställdes först sex år senare. Nu när det slutligen är klart, vill jag tacka Eva Gustavsson som hjälpte mig med det sista arbetet.

Jag vill också rikta ett varmt tack till Ingela Sörqvist, Kalvö, för att hon gav mig den ursprungliga idén och ställde upp som bollplank under den första tiden.

Tack också till alla jag under arbetets gång fått tillfälle att intervjuja och som generöst delat med sig av sin kunskap och tid.

Sist men inte minst vill jag tacka min familj, för att ni stod ut med mig under inte mindre än två mödosamma skrivprocesser.

En varning riktas även till känsliga läsare för att följande sida, s20 , innehåller uppskakande fotografier av attackerade får.

1. INLEDNING

1.1 Bakgrund

Hunden (*Canis lupus familiaris*) lever idag i alla landmiljöer där det finns människor och har introducerats på alla kontinenter och på så gott som alla världens öar. Faktum är att den är ett av världens talrikaste och mest spridda köttätande djur. Uppskattningsvis finns det idag över 700 miljoner hundar världen över (Hughes 2012). Forskare har på senare år kommit fram till att de alla härstammar från vargar som domesticerats i Asien för cirka 16 000 år sedan (Nationalencyklopedin 2014a).

Hundar har olika status och fyller olika funktioner i mänskliga samhällen. Vissa ses som husdjur och älskade familjemedlemmar, andra som arbetsredskap eller skydd mot inkräktare. De kan också betecknas som hot eller problem; hot mot boskap eller lokalt djur- och fågelliv och som smittbärare i tätbefolkade områden.

I Sverige har de flesta sin hund som sällskaps- och familjehund. Många hundägare lever ett aktivt friluftsliv tillsammans med sina husdjur och tar med dem ut i naturen, inte minst under sommaren. Hunden följer med på båtsemester, fjällvandringar, skidturer, joggingrundor, promenader och utflykter. Intresset för jakt med hund är också mycket stort i delar av landet.

Omkring 13 procent av Sveriges landyta består av olika former av skyddad natur.

Det finns natur som är skyddad som nationalpark, naturreservat, naturvårdsområde, biotopskyddsområde, Natura 2000-område eller djurskyddsområde (Naturvårdsverket 2014c). I de allra flesta fall rör det sig om områden med höga naturvärden som man vill förvalta på bästa sätt. Bete är till viss del ett viktigt inslag i skötseln av dessa områden, för att bevara och öka deras naturvärden och biologiska mångfald (Almstedt, Jansson, Ebenhard & de Jong 2011; Blomberg & Burman 2001).

Tyvärr har andelen betesdjur i Sverige minskat stadigt under de senaste decennierna. Många lantbrukare har tvingats avveckla sina djurbesättningar, på grund av sin egen höga ålder eller dålig lönsamhet. Det gäller särskilt de som bedrivit småskalig djurhållning skogs- och mellanbygder. Tillgången på betesdjur, som behövs i skötseln av värdefulla naturbetesmarker, är därför begränsad (Blomberg & Burman 2001, s. 25). Många naturvårdsförvaltare i Sveriges kommuner, vittnar om att de får ta vad de kan få i fråga om djurslag, raser och ålder på betesdjur (Abrahamsson 2007). Det vill säga att man, trots analys av vilket djurslag som skulle bäst skulle gynna målen med ett specifikt betesområde, inte har tillgång till de djuren. Det finns också en oro hos djurägare över vad som kan hända deras djur (Informant 2). Det gäller särskilt i tätortsnära betesmarker, som ofta är välbesökta av såväl människor som hundar. Stöld, vandalisering av stängsel eller vatten och till och med medvetna skador på djuren, förekommer ibland på sådana platser (Abrahamsson 2007). Varken försäkringsbolag, polis, länsstyrelser eller SLU Viltskadecenter¹, för någon statistik över antalet hundangrepp på lantbruksdjur i Sverige (Ericson 2013). Det finns endast spridda rapporter i media och från djurägare och länsstyrelsernas besiktningsmän av rovdjursangrepp, vilka uppmärksammar skador som lösspringande hundar orsakar varje år.

¹ SLU Viltskadecenter (VSC) är ett nationellt centrum för kunskap om vilt, viltskador och samhälle. Man samlar också in uppgifter om rovdjursangrepp på tamdjur (Viltskadecenter SLU 2014).

Flera av de vargattacker på boskap som sker varje år, har vid närmare granskning visat sig vara angrepp utförda av tamhundar (Ekholm 2006). Mörkertalet bedöms vara mycket stort. Länsstyrelsen får bara kännedom om de attacker där man till en början antagit att en varg varit inblandad. Det är för övrigt bara i de fall där djurägarna själva väljer att berätta, som informationen sprids till exempelvis media. Svenska Fåravelsförbundet menar att hundattacker på betande djur är ett stort dolt problem för fåruppfödare över hela landet. De håller för sannolikt att alla fårägare, som har hållit på i några år, någon gång har varit utsatta (Ericson 2013).

Det är också ett faktum att enda möjligheten djurägaren har att få ersättning för skadorna på sina djur, är om hundägaren hittas och kan krävas på skadestånd (SFS 2007:1150, 19§).

1.2 Forsknings- och kunskapsläge

Det finns, såvitt jag har kunnat finna, inga studier när det gäller skador som orsakas av hundar på tama djur, varken regionalt eller nationellt, i Sverige. Ofullständiga beskrivningar av hur hundangreppen går till, samt korta förklaringar till varför de sker, hittas i enstaka källor om till exempel rovdjursangrepp på tamdjur. Som tidigare nämnts, finns heller ingen samlad statistik över antalet angrepp. Svenska Rovdjursföreningen gjorde 2006 ett försök att sammanställa en rapport om antalet fall på riksnivå, utifrån publicerade (elektroniska) tidningsartiklar. Föreningen konstaterade dock att det troligen finns många incidenter som aldrig når vare sig journalister eller tidningar, varför andelen fall som inte kommer till allmän kännedom förmodligen är stort.

Emellertid finns det studier på hur lantbruksdjur reagerar på stress och predation av vilda rovdjur. Det finns även gedigen forskning på hur rovdjursangrepp på lantbruksdjur och andra tamdjur kan förhindras. Rapporter om boskapsvaktande djur, viltskadestatistik samt forskning om hundars beteende, finns också att tillgå. Den internationella forskning som hittats inför den här uppsatsen kan grovt delas in i följande områden;

- (1) vildhundars predation på boskap inom kommersiellt jordbruk.
- (2) intressekonflikter mellan vilda hunddjur (till exempel varg och prärievarg) och djuruppfödare.
- (3) herrelösa hundars interaktion med, och sjukdomsöverföring till, stora rovdjur (till exempel hyenor, lejon och vargar).
- (4) sällskapshundars inverkan på djurliv i friluftsområden och skyddad natur.

För närmare definitioner av några av de begrepp som används här, till exempel vildhundar och herrelösa hundar, se bilaga 1.

1.3 Problemformulering och frågeställningar

Naturbetesmarker är unika livsmiljöer och mycket viktiga för biologisk mångfald (Carlsson, Svensson & Emanuelsson 2014). Betesmarkernas höga naturvärden är dock direkt kopplade till dess hävd, där ett bete av hög kvalitet är det naturliga förstahandsvalet. Nötkreatur anses ha den för biologisk mångfald mest gynnsamma betestekniken, eftersom en del gräs och örter blir kvar och skapar artrika mikromiljöer (Carlsson, Svensson & Emanuelsson 2014). Samtidigt minskar antalet betesdjur och djurägare stadigt i Sverige, speciellt i småbrutna landskap med höga naturvärden. Gårdar läggs ner och djurbesättningar avvecklas, bland annat i brist på lönsamhet (Blomberg & Burman 2001, s.25–26) . Därför är det angeläget att de eventuella problem och hot de lantbrukare som fortfarande bedriver naturvårdsbete står

inför, utreds ordentligt. Hundangrepp på betesdjur skulle kunna vara ett sådant hot mot naturvårdsbete, åtminstone för enskilda djurägare. Hur och varför vissa drabbas, förefaller så gott som outforskat.

Detta arbete har sin utgångspunkt i denna kunskapslucka och är ett försök att besvara följande frågeställningar:

- Vad är utmärkande för hundangrepp på betesdjur; hur går angreppet till och vilka situationer kan föranleda ett sådant?
- Vilka metoder finns för att förhindra hundangrepp? Är till exempel vissa betesdjur bättre lämpade än andra i miljöer där många hundar vistas?
- Vad upplever förvaltare av naturreservat respektive djurägare att lösspringande hundar och hundangrepp orsakar för problem för betet de bedriver?

1.4 Syfte och målsättning

Syftet är studera och analysera hur och varför hundangrepp på betande lantbruksdjur i allmänhet och angrepp på djur som bedriver naturvårdsbete i synnerhet, inträffar.

Detta för att kunna avgöra om dessa angrepp ett verkligt problem, tillika ett konkret hot mot naturvårdensbete, eller inte.

Syftet är vidare att undersöka vad förvaltare av naturreservat respektive djurägare anser att hundattacker och lösspringande hundar vållar för skada i det arbete med bete de bedriver, för att få en bild av vilken typ av åtgärder som krävs för att minimera de skadorna.

Detta görs genom att undersöka gällande lagstiftning, söka efter studier och rapporter inom ämnet, samt tala med naturvårdsförvaltare och djurägare.

Målsättningen är att undersökningen, förutom att besvara de uppställda frågeställningarna, ska ge en tydlig bild av var kunskapsluckorna inom detta ämne finns, för att det sedan ska vara möjligt att peka ut områden där ytterligare studier behövs.

1.5 Avgränsningar

Undersökningen går varken djupare in på, eller gör anspråk på att beskriva, hur hundägare ser på bete i naturreservat eller hur de uppfattar betesdjur. Det lämnas i stället till andra författare och andra undersökningar. Denna text utgår i stället från djurägare och naturvårdsförvaltares syn på problemet med hundangrepp. Dessa har däremot blivit tillfrågade vad *de tror* att hundägare har för inställning till betesdjur.

Även om undersökningen redogör för så väl hundars som betesdjurs naturliga beteende, har jag valt att inte fördjupa mig i detta, eftersom det kan betraktas som utanför landskapsvårdens ämnesområde. Därför behandlas inte frågor om till exempel god djurhållning ingående.

Undersökningen berör främst naturreservat samt en nationalpark betade av får eller nötkreatur i Västra Götalands län, dit allmänheten och deras hundar har tillträde. Det finns förmodligen även problem med lösspringande hundar inom till exempel rennäringen i norra Sverige, något detta arbete inte alls tar upp.

1.6 Metod och material

Metoden består av sökning efter information i lagtexter, vetenskapliga artiklar, myndighets- och forskningsrapporter samt i elektroniska upplagor av olika medier, Metoden består vidare av intervjuer med personer som antingen förvaltar skyddad natur och/ eller äger djur som utför naturvårdsbete.

1.6.1 Informationssökning

För att hitta skriftlig information, som vetenskapliga artiklar i fulltext, användes databaserna Artikelsök, Summon, Web of Science, Epsilon samt Google Scholar. En mängd olika sökord, både svenska och engelska, användes.

Exempel på engelska sökord är bland andra: *canis familiaris* eller *domestic dog* i kombination med *livestock*, *livestock predation* och *predation prevention* samt *off-leash dogs*, *free-ranging dogs* och *wildlife conservation*. Exempel på svenska sökord är hundangrepp/hundattack, naturvårdsbete och skador på betesdjur.

Jag läste även redan funna artiklars källförteckningar för att hitta fler artiklar av intresse. Lagtexter hämtades i fulltext via webbplatsen, lagrummet.se, vilket är en webbplats för rättsinformation från regering, riksdag, högre domstolar och statliga myndigheter. Sidan administreras av Domstolsverket (Domstolsverket 2019).

De internationella artiklar jag inhämtat, kan grovt delas in i följande fyra kategorier:

- (1) studier av vildhundars predation på lantbruksdjur, till största delen inom storskaligt, kommersiellt jordbruk. I samband med detta följer även:
- (2) intressekonflikter mellan stora rovdjur (däribland vildhundar) och boskapsuppfödare.
- (3) förvildade och herrelösa hundars predation på hotade djurarter samt deras roll som sjukdomsöverförare, hybridiseringshot och/eller konkurrenter till stora rovdjur.
- (4) sällskapshundars inverkan på vilda djur- och fågelarter i friluftsområden och skyddad natur.

Det blir i detta sammanhang betydelsefullt hur begrepp som "vildhund" och "herrelös hund" definieras i detta arbete, därför finns en begreppslista i bilaga 1.

1.6.2 Intervjuer och informanter

Fyra djurägare och/eller naturvårdsförvaltare, som i inledande e-postkonversation eller telefonsamtal, uppgett att de haft problem med hundangrepp på sina djur intervjuades. Tre av dess (Informant 1, 3 och 4) intervjuades i en halv till en timmes långa samtal, medan den fjärde (Informant 2) av praktiska skäl fick frågor skickade till sig via e-post.

Dessa följdes senare upp av ett telefonsamtal. Intervjupersonerna fick all svara på samma frågor, enligt en färdig intervjuguide (se bilaga 2). Frågorna berörde fyra olika områden; djurbesättning, betesmark, hundar och hundägare samt eventuella lösningar och anpassningar på/till hundangreppen. Övriga informanter (5, 6 ,7 och 8) kontaktades liksom de föregående, via e-post eller telefon och tillfrågades om de hade haft problem med lösspringande hundar som jagade betesdjur. Några uppföljande intervjuer genomfördes dock aldrig.

Intervjumanus med frågor återfinns i bilaga 2.

1.7 Källkritik

I brist på vetenskapliga artiklar på svenska, har källmaterialet i mångt och mycket bestått av engelska tidskriftsartiklar. Även om de flesta är peer-reviewed och publicerade i internationellt erkända tidskrifter, är de skrivna utifrån andra förutsättningar än de som finns i Sverige. De är även utarbetade i helt andra kontexter än den min undersökning utgår ifrån, till exempel storskalig djuruppfödning i Australien där det finns områden med mycket stort antal vilda hunddjur och förvildade hundar (se Allen & West 2013 samt Young, Olson Reading, Amgalanbaatar & Berger 2011).

Språket i sig är ytterligare en svårighet. Att som läsare läsa vetenskapliga texter på ett annat språk än sitt modersmål är svårt och kan tyvärr lämna utrymmer för missförstånd och felaktiga slutsatser. Det kan till exempel finnas facktermer och hänvisningar som på grund av den språkliga barriären helt går läsaren förbi. Detta har jag efter bästa förmåga försökt vara medveten om under arbetets gång.

Så långt det varit möjligt har uppgifter och material hämtats från myndigheter, välkända organisationer, universitet och statliga författningssamlingar. Det kan trots detta ändå finnas frågetecken kring några källors trovärdighet. Hur stor tilltro bör man till exempel sätta till Svenska Rovdjursföreningens uppgifter, när man vet att de i själva verket är en ideell förening som arbetar för rovdjurens rätt att leva i livskraftiga stammar i naturen, öka förståelsen för dem samt göra det lättare för människor och rovdjur att samexistera (Svenska Rovdjursföreningen 2014). Det kan förmodligen sägas ligga i deras intresse att lyfta fram hundangrepp som ett lika stort, eller större, problem som rovdjursangrepp.

Hur man genomför en ändamålsenlig intervju är ett helt eget kapitel. Allt ifrån vilka frågor man ställer och hur man ställer dem, till var intervjun genomförs, kan påverka vilka svar man får. Dessutom ska svaren sedan tolkas och bearbetas av intervjuaren. Det sker därmed alltid en transkribering av svaren, där detaljer och viktig information riskerar att gå förlorad. I en intervjusituation kan intervjuaren, förutom detta, påverka intervjupersonen i en eller annan riktning genom medvetna eller omedvetna signaler.

Av de tre fysiska intervjuerna som jag utfört, genomfördes till exempel två (de med Informant 3 respektive 4) i intervjupersonernas hem. Det kan tänkas ha haft en inverkan på vilka svar jag fick, jämfört med den tredje intervjun som utfördes på informantens arbetsplats.

När jag som intervjuare befinner mig i den intervjuades hem, är jag på sätt och vis där som en gäst. Personen kan i en sådan situation känna sig skyldig att bjuda på exempelvis kaffe, men även få mig att trivas genom att bevara en god stämning. Jag tänker närmast på att undvika kritik av mig som intervjuare eller av intervjufrågorna, vilket kan påverka intervjupersonernas svar. Det samma kan inte sägas gälla vid en intervju på en arbetsplats, där utgångspunkten är mer formell, opersonlig och saklig, liknande ett yrkesmässigt möte. När det gäller intervjuer via e-post, vilket genomfördes med informant 5 och 8, så var svårigheten att få uttömmande svar. Det fanns också svar som väckte följdfrågor. Den skriftliga kommunikationen blev på samma gång både otydlig och otillräcklig, vilket gjorde att jag i senare intervjuer (med Informant 2, 6 och 7) antingen följde upp med, eller helt övergick till, telefonintervjuer.

2. TEORETISK BAKGRUND

2.1 Lagar och förordningar

Det finns flera lagar och förordningar som reglerar hur och när hundar får röra sig fritt i naturen. Några av dessa är *Lag om tillsyn över hundar och katter* (SFS 2007:1150), *Jaktförordningen* (SFS 1987:905), *Rennäringslagen* (SFS 1971:437) samt *Miljöbalken* (SFS 1998:808). Rennäringslagen reglerar enbart hur hundar får hållas inom betesområden för ren. Hundar nämns endast i en paragraf, 93§ och beskrivs inte närmare i detta arbete. I lokala ordningsföreskrifter som man hittar i kommuners föreskrifter om miljö- och hälsoskydd, kan regler gällande hundar ibland skrivas in (Ahlström 2001; Naturvårdsverket 2014b). Dessutom finns *Djurskyddslagen* (SFS 2018:1192) som slår fast grundläggande bestämmelser för hur djur, såväl hundar som betesdjur, ska hållas och skötas.

2.1.1 Lagen om tillsyn över hundar och katter

Det finns ingen motsvarighet till den svenska allemansrätten för hundar. Med tanke på att hundar kan utgöra en fara för vilda djur i skog och mark, har deras rörelsefrihet i naturen begränsats. *Lag om tillsyn över hundar och katter* (SFS 2007:1150) slår fast att:

16 § Under tiden den 1 mars - 20 augusti skall hundar hållas under sådan tillsyn att de hindras från att springa lösa i marker där det finns vilt. Under den övriga tiden av året skall hundar hållas under sådan tillsyn att de hindras från att driva eller förfölja vilt, när de inte används vid jakt. (STF 2007:1150)

Eftersom det finns vilt även i tätortsnära natur, friluftsområden eller liknande, innebär detta att hundar ska hållas kopplade i så gott som all naturmark under perioden 1 mars – 20 augusti. Även om inte koppeltvång nämns i lagen, är det i praktiken mycket få hundägare som har sådan kontroll på sin hund att de, utan koppel, kan hindra den från att jaga djur- och fågelliv. Andra delen av 16§ innebär att huden under resterande del av året (21 augusti – 28 februari) får gå lös, om dess ägare alltid har den inom synhåll och kan kalla den till sig om den stöter på ett vilt djur. (Ahlström 2008). Brott mot 16§ straffas med böter. Lösspringande hundar får omhändertaras av jakträttshavaren (vilket för det mesta är markägaren) eller någon företrädare för denne. Vet man inte vem markägaren är ska polismyndigheten kontaktas i stället. Polisen har även, med hänvisning till viltvård eller övriga omständigheter, rätt att skjuta en lösspringande hund som inte går att fånga in. När det gäller hundar och lantbruksdjur finns en särskild lagparagraf som reglerar detta:

14§ Anträffas en hund lös på område där lantbruksdjur finns, får hunden, om den inte låter sig infångas och om det är nödvändigt för att förhindra skada på lantbruksdjuren, dödas av den som äger eller vårdar lantbruksdjuren. Den som dödat en hund är skyldig att snarast anmäla detta till polismyndigheten. (STF 2007:1150).

Ersättning för skador på lantbruksdjur, andra hundar, egendom eller liknande regleras också i *Lag om tillsyn över hundar och katter*. Hundägaren har så kallad strikt ansvar för sin hund. Det innebär att den alltid är ansvariga för de skador hunden orsakat, även om de inte själva varit med eller haft hand om hunden vid skadetillfället.

Så här lyder 19 §:

19§ En skada som orsakas av en hund skall ersättas av dess ägare eller innehavare, även om han eller hon inte vållat skadan. Vad ägaren eller innehavaren har betalat i skadestånd har han eller hon rätt att få tillbaka av den som vållat skadan. (STF 2007:1150).

2.1.1.1 Undantag för lösspringande hund

Det finns föreskrifter och myndighetsrekommendationer som medger undantag från *Lagen om tillsyn över hundar och katter*. Några exempel är:

- Vid träning av hundar för speciella ändamål, till exempel militär- och polishundar, vakthundar och brukshundar. Tillstånd måste sökas hos länsstyrelsen, som kan ge dispens. (Naturvårdsverket 2014b).
- Hundar som är lämpade för att valla tamdjur (vallhundar) får hållas lösa enligt 32§ i Naturvårdsverkets författningssamling (NFS 2002:18).

Det finns även undantag i samband med jakt, till exempel:

- Vid tillåten jakt eller jaktträning under särskilda tider som anges i 16 § Jaktförordningen (SFS 1987:905) Hunden får då inte jaga annat än det vilt som är lovligt för jakten.

2.1.2 Jaktförordningen

Jaktförordningen (1987:905) reglerar hur hundar får användas i jakt under året. Jakthundar får, även under perioden 1 mars-20 augusti, springa lösa i skog och mark, om de används ”av jakträttshavaren eller av annan person med jakträttshavarens medgivande vid tillåten jakt och vid jaktträning” (1987:905, 16§). Det är heller inte förbjudet att släppa jakthundar för spårning eller apportering av skadat eller fällt vilt, om hunden står under förarens kontroll (1987:905, 17§).

När jakt är tillåten för olika arter regleras noga i lagen. Man har även skrivit in att vilda djur inte ska utsättas för onödigt lidande under jakt:

18§ Jakt eller jaktträning med hund ska bedrivas på ett sådant sätt att viltet med hänsyn till hundens egenskaper eller snö-, is- och temperaturförhållandena inte utsätts för onödiga påfrestningar. (SFS 1987:905)

Länsstyrelsen kan, med stöd av *Jaktförordningen* 19§, även förbjuda jakt med hundar. De har, utöver det, möjlighet att besluta att hundar ska hindras från att löpa fritt (så som beskrivs i 16§ i lagen SFS 2007:1150) alternativt hållas kopplade, utanför tiden den 1 mars – 20 augusti. I och med den möjligheten har till exempel koppeltvång införts på nästintill alla öar utan fast landförbindelse i skärgården längs Sveriges Östersjökust söder om Bottenhavet (Ahlström 2008).

2.1.3 Miljöbalken

I nationalparker, naturreservat eller annan skyddad natur gäller särskilda regler enligt *Miljöbalkens* (SFS 1998:808) 7:e kapitel. Här står det att ”föreskrifter om vård och förvaltning

av nationalparker [...] får meddelas av regeringen eller den myndighet som regeringen bestämmer”. Naturvårdsverket är den myndighet som utformar föreskrifter enligt Miljöbalken, dessa går att hitta i Naturvårdsverkets författningssamling, NFS. Här finns föreskrifter för alla nationalparker i Sverige. Hundar som vistas i en nationalpark måste alltid vara kopplade och i vissa parker är hundar inte välkomna över huvud taget. Även i de flesta naturreservat råder kopplingstvång, av hänsyn till känsligt djurliv eller mängden besökare. Information om detta finns på informationsskyltar i reservaten, hos aktuell länsstyrelse eller kommun (Naturvårdsverket 2014b).

2.1.4 Djurskyddslagen

Djurskyddslagen (SFS 2018:1193) gäller husdjur såväl som andra djur som hålls i fångenskap. I andra paragrafen, under grundläggande bestämmelser om hur djur ska hållas, står att ”djur ska behandlas väl och skyddas mot onödigt lidande och sjukdom (SFS 2018:1192).

2.1.5 Djurskyddsförordningen

Djurskyddsförordningen (2019:66) innehåller kompletterande bestämmelser till Djurskyddslagen. Här kan man bland annat läsa att det är förbjudet att inneha och bedriva avel på vissa hundar som (1) har extremt stor kamplust (2) lätt blir retade och biter (3) bara med svårighet kan förmås avbryta ett angrepp eller (4) har en benägenhet att rikta sin kamplust mot människor eller andra hundar.

2.1.6 Djuretik

Man kan även hävda att djurhållning, förutom ovanstående, medför ett visst moraliskt ansvar att garantera djuren ett så bra liv som möjligt. Det brittiska organet Farm Animal Welfare Council har, å den brittiska regeringens vägnar, utarbetat vad de kallar *The Five Freedoms* (Tolhurst 2001). Dessa kan sägas beskriva djurens rättigheter till god omsorg och ett värdigt liv. En av de rättigheter som nämns här är *Freedom from fear and distress*, det vill säga frihet från rädsla och lidande, endera fysiskt eller psykiskt (Tolhurst 2001, s.43). De övriga är *frihet från hunger och törst*, *frihet från obehag*, *frihet från smärta, skada* eller *sjukdom*, samt *frihet att uttrycka normalt beteende* (Herlin, Sarlöv Herlin & Daek 2010).

3. UNDERSÖKNING

3.1 Hundars jaktbeteende och skador på lantbruksdjur

När sällskapshundar är inblandade i angrepp på lantbruksdjur är de vanligen välgödda, sällskapliga familjehundar av varierande storlek och ålder. Enligt djurbeteendevetare är det omöjligt att säga om en hund är benägen att jaga får och/eller andra tamdjur eftersom de flesta hundar jagar om de får chansen (Richardson 2012). Även hundraser som golden retriever och pudel, som främst ses som sällskapshundar, har varit inblandade i jakt på får med dödlig utgång (Ericson 2013). Påfallande ofta är två hundar inblandade (Ekholm 2006). I en australisk undersökning fann man att 51 procent av attackerna utfördes av hundar i par, mot 40 procent som utfördes av ensamma förövare. Resterande 9 procent genomfördes av en grupp hundar om 3 eller fler individer (Richardson 2012). Det visade sig också att hundarna som attackerade i par, ofta kom från samma hem eller bodde grannar. En möjlig förklaring till detta, skulle kunna vara att två hundar som känner varandra och är lekkamrater, i högre grad hetsar varandra i "leken".

Det förefaller ofta som en hundattack har formen av en utdragen lek, i stället för att vara ett allvarligt menat jaktförsök i syfte att döda djuren för att äta dem. Tamhundar orsakar ofta en mängd riv- och bitmärken över stora delar av bytesdjurens kroppar. Även om de kan skada eller döda ett flertal djur, konsumerar de sällan delar av bytet (Green & Gipson 1994). Hundarna har kvar sin jaktinstinkt, men har i regel ingen erfarenhet av att döda större byten. De gör att de ofta utdelar många, men inte särskilt kraftiga bett. De "tuggar" på delar av kroppen där skador inte är direkt dödliga. Det kan vara (1) lågt på djurens bakben eller sidor (2) insidan av låren (3) framsidan av bogen (4) utskjutande delar av kroppen som svans, öron, juver och nosparti. (Levin, Karlsson, Svensson, HansErs, Ängsteg 2008). Informant 2, ägare till baggen i figur 1 & 2, berättade att hundarna "tuggat sönder" flera fårs öron under en attack. Hundar kan också skrämja djur, framför allt lamm, så att de får hjärtstopp och dör. Det beror på att hundarna under jakten är så högljudda och jagar runt djuren så mycket, att de utsätts för extrem stress (Informant 3).

Figur1 & 2: Bagge attackerad av hund på Bockholmen, Orust. Baggen fick avlivas akut, kort efter att bilden tagits.

3.1.1 Hur går ett hundangrepp till?

Det finns inga typiska situationer när en hund attackerar boskapsdjur, i stället varierar omständigheterna stort från fall till fall (Levin et al. 2008). Skärgårdarnas riksförbund (2007) menar att lösa hundar är ett av de största problemområdena när det gäller bete på öar med många turister. Situationen på dessa öar ser ofta ut som sådan; hundägarna är på semester

och låter hunden få springa fritt när alla äntligen gått iland efter att länge ha suttit stilla i båten. Att det kan finnas betesdjur på ön har hundägarna ofta inte en tanke på. I andra fall förlorar ägaren oavsiktligt kontroll över hunden. Så var fallet med en rottweiler i Kosterhavets nationalpark, som simmade över till en holme och jagade får tills två av dem hoppade från en klippa. Ägaren hade dessförinnan ramlat och tappat greppet om kopplet (Informant 7).

Det kan även vara en granne som tagit för vana att rasta sin hund utan koppel nära djurägarens beteshagar. När hunden plötsligt springer in i hagen, hinner hundägaren normalt varken reagera eller kalla den tillbaka innan jakten är i gång (Informant 4). Det finns hundägare som släpper ut sina hundar inne i hagar, exempelvis i naturreservat, när de inte ser några betesdjur där. Det tar för det mesta inte lång tid förrän hunden hittat djuren och jakten kan börja. Det finns också jägare med jakthundar som de hävdar är "fårrena" (har tränats till att inte jaga får), men vars jaktinstinkt ändå triggas av en springande fårflock (Informant 3).

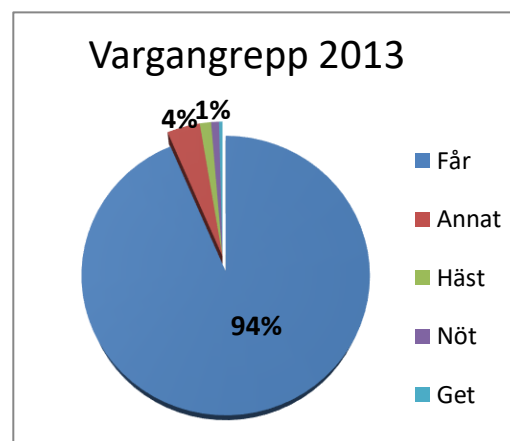
3.1.2 Hund eller varg?

Till skillnad från skador förorsakade av hund, som alltid ska bekostas av hundens ägare, ersätts skador på betesdjur som orsakats av varg av staten. Detta eftersom vargen tillhör landets fredade djur, även kallat statens vilt² och inte får skjutas under allmän jakttid.

Under 2013 beviljade länsstyrelserna sammanlagt 1 535 571 kr i ersättning för skador orsakade av varg på tamdjur. Det motsvarar 65 procent av den ersättning som betalades ut för skador orsakade av stora rovdjur detta år.

2013 angreps 449 tamdjur av varg, det mest utsatta länet var Västra Götalands län. Åren innan var dock Dalarna och Skånes län (2012) respektive Dalarna och Östergötlands län (2011) mest utsatta (Viltskadecenter SLU 2014).

Till skillnad från den noggranna statistik som förs över rovdjursskador, finns ingen officiell statistik över antalet hundangrepp. De flest följs aldrig upp. Några fall varje år anmäls till polisen och ett fåtal når försäkringsbolagen. De sistnämnda kan i sin tur ersätta tamdjurens ägare, förutsatt att hunden varit försäkrad. I annat fall kan hundägare och djurägaren göra upp i godo utan inblandning av tredje part. Informant 3 berättar, att varje gång ett får eller lamm legat dött eller skadat i hagen (vilket drabbat honom en till två gånger per år) har han tillkallat länsstyrelsens besiktningspersonal och mer eller mindre hoppats att de ska bedöma att angreppet utförts av en varg. Detta eftersom det i så fall är möjligt att söka ersättning för skadan från staten, i detta fall Länsstyrelsen. Beskedet har dock alltid blivit att allt tyder på att det är en hund och att han får göra en polisanmälan och söka ersättning från

Figur 3. Fördelning av djurslag utsatta för vargangrepp undre 2013 (Viltskadecenter, 2014).

² Till dessa räknas bland andra björn, varg, lodjur, järv och älg. Namnet statens vilt kommer av att de tillfaller staten om de omhändertas, påträffas döda eller dödas när de är fredade. Detta beror på att de är (1) utrotningshotade (2) sällsynta eller särskilt skyddsvärda (3) värdefulla för forskningsändamål. (Nationalencyklopedin 2014c).

hundägaren. Ingen av dessa polisanmälningar har dock lett till att någon ansvarig hittats eller kunna åtalas. Denne informant fick till en förändring först sedan han själv varit hos polisen och fått en utskrift på gällande lagbestämmelser och därefter själv bevittnat hur en jakthund jagade omkring hans får i hagen. Jakthunden fick därefter bära munkorg vid all jakt.

Det kan vara mycket svårt att skilja skador orsakade av en hund från vargskador i en djurbesättning. Det finns dock faktorer som skiljer dem åt. Till skillnad från tamhunden har vargen ett mycket kraftfullt bett och en effektiv jaktteknik. Den har vanligen mer jakterfarenhet än hunden och inriktade sig på att fälla och avliva bytet så snart som möjligt. Större djur dödas för det mesta genom ett eller ett fåtal kraftigt bett i strupen, medan mindre i stället dödas med några bett i nacken eller över ryggen. Bettmärken finner man ofta högre upp på djuren än efter hundangrepp (Levin et al. 2008).

Ett annat hunddjur som kan angripa försvagade får och små lamm, är räv. Men medan man ser ett avstånd på 40 mm eller mer mellan hörntänderna i bettmärken från hund och varg, är rävens bett betydligt mindre (20–22 mm mellan hörntänderna). Rävar måste, på grund av sin storlek, bita ett fullvuxet får ett 20-tal gånger i strupen för att döda det. Däremot är det mycket vanligt att rävar äter av får som dödas av andra djur eller självdött (Gandolin 2015).

3.1.3 Jakthundar

Svenska Rovdjursföreningen (2006) hävdar att ungefär hälften av alla hundangrepp sker under sensommar och höst, då jakten med lösa jakthundar är som intensivast. Vid den tiden på året (augusti till oktober) är det samtidigt betessång vilket gör att lösa hundar riskerar att stöta på betesdjur. Föreningen menar också att en fjärdedel av alla hundar som identifierats som inblandade i attacker på tamdjur, antingen är jakthundar eller av typiska jakthundsraser. Detta är inte förvånande, menar man, eftersom dessa hundar avlas på sin jaktinstinkt.

Hundraser som ofta nämns är jämthund och norsk älghund grå (även kallad gråhund), hundar som är specialiserade på löshunds jakt på älg och anses vara energiska och modiga (Svenska Kennelklubben 2014).

Lantbrukarnas Riksförbund i Västerbotten lyfte 2012 frågan om lösspringande jakthundar som anfaller får och andra lantbruksdjur. De ansåg att den nya typen av älghund, som avlats fram för att jaga speciellt björn³ (något som kräver tuffare hundar med starkare jaktinstinkt), i kombination med den ökande jaktturismen utgjorde ett växande hot mot djurhållningen i länet.

3.2 Betesdjurs beteende mot hundar

3.2.1 Får och getter

Får är normalt sårbara för hundattacker, även om vissa raser (till exempel lantraser⁴) kan hävda sig bättre än andra. Får kan, om de råkar i panik, till och med ge upp alla försök att

³ Licensjakt på björnjakt är, efter beslut av länsstyrelsen, tillåten i sex län med fast björnstim; Norrbotten, Västerbotten, Jämtland, Västernorrland, Dalarna och Gävleborgs län. Jakttiden är från och med den 21 augusti till och med den 15 oktober. På vissa platser i Norrbotten är jakttiden förlängd till 30 september. (Naturvårdsverket, 2014a)

⁴ Lantraser kallas de fårraser som under mycket lång tid anpassat sig till de lokala förutsättningarna där de levde. Exempel på lantraser är Dala Pälsfår, Värmlandsfår och Hälsingefår (Föreningen Svenska Allmogefår 2014).

försvara sig eller undkomma faran. Dessutom försvarar de sig inte särskilt effektivt (Tolhurst, 2001). Hunddjur så som vargar, prärievargar, dingos, schakaler, rävar, vildhundar och tamhundar, är ansvariga för den största delen av de tamfår som tas av rovdjur runt om i världen (Green & Gipson 1994). Detta bekräftas även av Viltskadecenters statistik från 2013 (se figur 3), där över 90 procent av de vargangripna tamdjuren visar sig vara får.

MacArthur, Geist & Johnston (1982) beskriver hur alla vilda hunddjur, särskilt prärievargar, är naturliga fiender till vilda tjockhornsfår (*Ovis canadensis*) i Kanada. Beausoleil, Stafford & Mellor (2005) fann att får undvek att närma sig samt uppvisade stressbeteenden i närvaro av tamhundar, i högre grad än i närvaron av människor. De beskriver också hur de i experiment kunnat visa på kroppsliga stressreaktioner (som förhöjd hjärtfrekvens, samt adrenalin och noradrenalin i blodet) hos får när de konfronteras med hundar. MacArthur, Geist & Johnston (1982) fann att vilda får hade väsentligt högre hjärtfrekvens när en människa med kopplad hund närmade sig, jämfört med en ensam människa. Pelletier (2006) undersökte om tjockhornsfår uppfattar sällskapshundar som rovdjur och fann att fåren tenderade att hålla längre avstånd till hundar, oavsett om de var kopplade eller lösspringande, än vad de gjorde till prärievargar.

Den extra vaksamhet hotet från rovdjur innebär, kan göra att vilda får inte lyckas hitta tillräckligt med föda. De spenderar dessutom mycket energi på att fly undan direkta angrepp. Sammantaget kan detta resultera i att djurens kondition och fertilitet försämras, eller att de helt sonika överger habitatet (Pelletier 2006). Informant 5 menar att rädsla för lösspringande hundar kan göra att tamfår på bete på öar där många hundar vistas, inte vågar gå och beta i dalbottnar eller på stränder. I stället håller sig uppe på bergen, där de känner sig säkra och har bra utsikt, men där betet är magert och otillräckligt. Lammen går följaktligen inte upp tillräckligt i vikt och tackorna blir magra.

Tackor utan lamm är att föredra där människor och hundar rör sig i hagen. Lamm är stödbegärliga och särskilt utsatta för hundangrepp, medan baggar, särskilt äldre sådana, ibland "vaktar" sin flock aggressivt (Herlin, Sarlöv Herlin & Deak 2010). Informant 3, som bedriver bete nära en större stad, berättar att han flera gånger råkat ut för lammtjuvar. En gång hittade han ett lamm vars ben bundits ihop, men som sedan lämnats kvar i hagen, troligen efter att tjuvarna blivit avbrutna och tvingats överge det. Någon gång har även en tacka försvunnit. Informant 3 berättar också att han varit med om sällskaps- och jakthundar som bokstavigt talat stressat ihjäl något av hans lamm.

Flera kommuner med beteshävd menar dock att får lättare accepteras än andra betesdjur av allmänheten i tätortsnära natur (Abrahamsson 2007).

Getter blir, liksom vilda arter av får, lätt stressade och skrämde av hundar. Om de känner sig hotade eller trängda kan de försvara sig genom att stängas (Tolhurst 2001).

3.2.2 Nötkreatur

Nötkreatur är i regel inte lika utsatta vid hundangrepp som till exempel får. De är större och har för det mesta en mer utpräglad försvarsinstinkt. Informant 7 menar att de både kan utdela hårda sparkar och göra utfall med sänkt panna om de känner sig hotade.

Nötkreatur kan bli aggressiva mot hundar, särskilt kor med unga kalvar (<3 månader gamla). Vissa kor försvarar ihärdigt sin kalv under hela betessäsongen (Informant 4). Allmänheten, i synnerhet hundägare, är ofta mer negativt inställda till nötkreatur än andra betesdjur. Detta gäller speciellt raser med långa horn, till exempel Highland cattle (Tolhurst 2001).

Förmodligen uppfattas kor som skrämmande på grund av sin storlek och horn som extra hotfullt.

Incidenter där kor jagat hundar *och* deras ägare har inträffat, ofta efter att hunden sökt skydd hos sin husse eller matte. Enstaka dödsfall har också rapporterats, då hundägare blivit nersprungna och/eller stångats av kor som attackerat hundar under tiden de gömt sig hos eller hållits fast av sina ägare (Informant 4 samt Informant 6).

I Storbritannien skadas varje år människor när de promenerar med sina hundar på landsbygden. Fler än 700 fall där hundar ofredade betesdjur registrerades här under 2012 (National Farmers Union 2013) På grund av detta har den brittiska motsvarigheten till Lantbrukarnas Riksförbund, National Farmers Union, dragit igång en kampanj kallad "Love your countryside", för att informera om hur man bör bete sig i beteshagar (National Farmers Union 2013). Bland de råd som ges är att alltid hålla hunden kopplad, nära intill sig; gå snabbt men lugnt om kor följer efter samt att släppa hunden lös om djuren blir hotfulla, eftersom de då kommer jaga hunden.

Det finns skillnader i lynne och temperament både på ras- och individnivå hos nötkreatur. Galloway, Simmental och Herford anses allmänt som fridfulla raser och äldre djur är ofta lugnare än yngre oavsett ras. Kor utan kalvar och äldre stutar eller kvigor rekommenderas ofta på platser med mycket människor och hundar. Det enskilda djurets temperament är dock i regel viktigare än ålder, kön eller ras (Herlin, Sarlöv Herlin & Deak 2010).

3.2.3 Hästdjur

De flesta hästdjur⁵skräms inte så lätt av vanliga sällskapshundar. Hundar som jagar eller förföljer hästar blir ofta bortkörda med sparkar och bett och vissa hästar jagar även efter hundarna. Eftersom alla hästdjur är flyktdjur, finns det dock risk att de skadar sig på sådant som finns i deras flyktväg, till exempel stängsel, diken eller klippor, om de råkar i panik (Tolhurst 2001).

3.3 Boskapsvaktande djur

Djur som aktivt skrämmar bort eller avskräcker rovdjur, används på många platser i världen. Hundar är det vanligaste boskapsvaktande djuret globalt sett, men en rad andra arter har prövats, till exempel lamor, åsnor, strutsar och känguruer (Cavalcanti & Knowlton 1998). Boskapsvaktande hundar kan, med rätt träning och under goda förutsättningar, minska andelen rovdjursangripna tamdjur. Tyvärr kan de ibland också skada djuren de ska vakta, genom hårdhänta lekar eller rena attacker, samt visa aggressivitet mot både människor och andra hundar.

Lamor kommer ursprungligen från Sydamerika och hannarna håller revir som de outtröttligt försvarar (Cavalcanti & Knowlton 1998). De är mycket observanta på sin omgivning och växlar ständigt mellan att beta och söka av den omgivande terrängen med blicken.

De upptäcker rovdjur i ett tidigare skede än till exempel får, varpå de varnar med ett säreget läte. Skulle inkräktaren ändå närma sig, kan de gå till anfall med sparkar och spottloskor. Undersökningar i USA har visat att lamor framgångsrikt skyddar boskap mot prärievarg och pumors (Nyzell 2013). 80 procent av fåruppfödarna med lamor i sina besättningar ansåg att de var effektiva eller mycket effektiva, när det gällde att avskräcka rovdjur och tamhundar (Cavalcanti & Knowlton 1998). I Skåne län har länsstyrelsen i ett pilotprojekt köpt in tre lamor, som ska skydda fårbesättningar mot varg- och hundangrepp. Detta eftersom man under 2012 registrerade 122 rivna får, flest i hela Sverige (Nyzell 2013).

⁵ Bland andra hästar, åsnor, mulor och mulåsnor. (Nationalencyklopedin 2014b)

Tyvänn kan en del människor uppleva lamor som skrämmande och hotfulla, då de kommer nära för att kontrollera upplevda hot. Informant 3, som har två lamor i sin fårbesättning, såg sig tvungen att flytta dem från en hage vid en badplats, sedan allmänheten klagat på att de inte längre vågade gå förbi.

3.4 Hundägares inställning till hundangrepp

Australiska forskare fann i en studie att de flesta hundägare inte ville tro att deras hund kunde skada eller döda får, även om det bevisligen hade gjort det. Ägarna hävdade i stället att hundarna var alltför snälla, alltför unga eller alltför små för att kunna genomföra en attack (Richardson 2012).

Hundägare kan därutöver även förminska det hot som deras egen hund utgör mot tama eller vilda djur, samtidigt som de tror att andra hundar kan vara ett stort hot mot dessa. Detta fenomen, det vill säga att underskatta den egna negativa inverkan, har noterats hos människor också när det gäller miljöfrågor (Williams, Weston, Henry & Maguire 2009).

De flesta hundägare har dessutom starka känslomässiga band till sina djur, vilket kan göra det svårt för dem att tro att de överhuvudtaget kan uppföra sig illa (Vogt 2009). En del informanter (Informant 2 och 7) beskriver hur de hundägare de talar med ofta yttrar sig i stil med "han är världens snällaste, han skulle aldrig jaga någonting", när informanterna påpekat att de bör koppla eller hålla bättre reda på sin hund. Ägarna tror inte riktigt på att de kan ha "en varg i vardagsrummet" som informant 3 uttryckte det. Att just deras hund var annorlunda och "inte skulle göra en fluga förnär" var också en vanlig kommentar när Williams et al. (2009) undersökte australiensiska hundägares benägenhet att hålla sina hundar i koppel på stränder med värdefullt fågelliv, där dessutom koppeltvång rådde. Alla informanter i min undersökning understryker att de inte har någonting emot att hundar befinner sig kring (och ibland även i) deras beteshagar. De är tvärt om mycket välkomna, bara att de är kopplade och under kontroll av sina ägare.

3.5 Resultat av intervjuer

Många av de svar informanterna tillhandahållit har redan tidigare redovisats, men några punkter återstår. Något som blivit tydligt under intervjuerna, är att informanterna brottas med många, delvis olika, problem kring betesdjuren och betesdriften. Informant 3 beskriver, förutom lösspringande hundar, rovlystna korpar, varg i närområdet samt stölder av lamm som lika stora hot mot sin fårbesättning. I Kosterhavets nationalpark (Informant 1), har de i stället haft problem med markägare som motsatt sig betesdjur på sin mark (som skyddats som en del av nationalparken).

Informanterna har också själva försökt att motverka att människor släpper lös sina hundar i närheten av deras betesdjur. De har till exempel satt upp skyltar med information om betet och betesdjuren, om det koppeltvång som råder samt vem man ska kontakta vid incidenter med djuren (Informant 1, 2 och 3). Informant 2 hävdar att hon är tvungen att se till sina djur dagligen, antingen personligen eller via bekanta, när de betar på skärgårdsöar under sommaren. Under den tiden fylls kobbar och skär med bad- och båtfolk och då brukar hon stå med kikare för att försäkra sig om att djuren mår bra. Några informanter (3 och 7) beskriver hur de under betessäsongen går omkring med en ständig oro över att något ska hända deras djur.

De flesta, m undantag för informant 2 och 7, beskriver dock problemet med hundangrepp som ett av många problem kring betesdriften. De menar att angrepp på och stress av djuren

inte är ett så allvarligt bekymmer, att de enbart på grund av det funderat på att sluta ägna sig åt naturvårdsbete eller sluta arbeta med betesdjur.

En informant som skiljer sig från de övriga är informant 8, som uppger att hundar som inte kopplas visserligen är ett problem inom det naturreservat vid Hornborgasjön han förvaltar, men att det inte förekommit några incidenter med betesdjur.

För att läsa vilka frågor som ställdes till informanterna, gå till bilaga 2.

4. DISKUSSION OCH SLUTSATS

Undersökningen visar att det finns en rad lagar och förordningar som reglerar hundars fria rörlighet i naturen och hundägarnas tillsynsansvar. Det förefaller som statliga verk och myndigheter ser allvarligt på de skador hundar kan orsaka, både vad det gäller andra djur och egendom. Problemet tycks snarare vara implementeringen av lagar och förordningar; varken polis eller andra myndigheter arbetar särskilt aktivt för att de ska efterlevas. Några informanter uppger att de är frustrerade över att polisanmälningar och polisutredningar till synes inte leder någonstans. Ett exempel är informant 3, som fick till en förändring först sedan han själv varit hos polisen och fått en utskrift på gällande lagbestämmelser och därefter själv bevittnat hur en jakthund jagade omkring hans får i hagen. I detta fall gick det osedvanligt nog att identifiera jakthunden, som därefter fick bära munkorg vid all jakt. De gånger hundattacker kommer till kännedom för allmänhet eller polis, tycks vara när djurägare självmant berättar om händelsen i media eller gjort en formell polisanmälan. Det är i sig inte konstigt, eftersom det vore absurt att förvänta sig att hundägare å sin sida, självmant skulle dra uppmärksamhet till det faktum att deras hund(ar) varit inblandade i attacker.

Utifrån informanternas berättelser, har det inte gått att se något tydligt mönster i vem hundägaren i fråga är. I några fall har det varit en granne, någon annan gång en tillfällig besökare och ofta vet man inte alls vem personen är. Om man ändå ska försöka sig på att skönja ett mönster i det hela kan man dela in angreppen i några grova kategorier (1) rena olyckshändelser, där hunden kommit lös utan att ägaren avsett det (2) okunskap, där hundägaren inte förstått att koppeltvång råder eller vilka skador hunden kan orsaka (3) likgiltighet, där ägaren känner till föregående men inte tror på eller bryr sig om det (4) avsiktlig skada, hundägaren är medveten och har ett uppsåt att skada.

Det är förstås möjligt att det är en kombination av flera av dessa faktorer (till exempel en kombination av okunskap och olyckshändelse) som föranlett angreppet.

Kanske behöver det i stället till en verklig attitydförändring hos en del hundägare, men det finns ingenting i min undersökning som kan peka ut exakt vilka dessa förändringar skulle vara. En del informanter talar trots allt om att en del hundägare är väldigt ansvarfulla, hänsynsfulla och behjälpliga i tillsynen av djuren på otillgängliga platser. Möjligen är det så att det är enstaka hundägare som inte vill koppla sin hund (och inte förstärker varför det skulle vara nödvändigt) som är ansvariga för en stor del av skadorna på betesdjur.

Det förefaller också som om hundangrepp på betesdjur är ett problem som är störst i tätortsnära naturreservat och/eller där många människor, speciellt semesterfirare, vistas. Attraktiva miljöer (till exempel tätortsnära friluftsråd och rekreationsområden eller skärgården under sommaren) drar till sig mycket folk och därmed även fler hundar. Detta är också platser där hundar vistas i trånga utrymmen (så som fritidshus, husvagnar och båtar) där de har svårt att få utlopp för sin överskottsenergi.

Här kan det återigen vara viktigt att påpeka att det är svårt att dra några bestämda slutsatser, eftersom urvalet av informanter varit begränsat och möjligen icke-representativt. Vid Hornborgasjön har man exempelvis visserligen problem med att få folk att koppla sina hundar, men inga incidenter med betesdjur har inträffat (Informant 8). Detta skulle kunna tyda på att det finns ett visst mått av slumpmässighet i var de allvarliga angreppen inträffar. Å andra sidan går det att hävda att Hornborgasjön först och främst är en fågelsjö, med flest

besökare under tidig vår och sen höst, då betet inte behöver vara så intensivt på de strandängarna dit besökare dras. Fågelskådare är sannolikt också medvetna om hundars inverkan på fågellivet, att de i det närmaste kan omöjliggöra fågelobservationer.

Utifrån resultaten av litteraturundersökningen, framstår får som mer utsatta för hundangrepp än andra betesdjur. Intervjubeskrivningar av hundangrepp kom dessutom nästan uteslutande från fårägare. Även Svenska Rovdjursföreningens rapport (2006), rapportering i radio och tidningar samt de internationella studier jag tagit del av, bekräftar detta. Enligt statistik från SLU Viltskadecenter (2014) är den övervägande majoriteten av varangrepp på tamdjur likaså på får (94 %). Samtidigt går det inte heller här att utesluta att det, genom urvalet av intervjupersoner, skapats en snedvriden bild av verkligheten. Informanterna i undersökningen är inte valda utifrån sin representativitet, utan därför att de hade erfarenhet av hundangrepp samt var villiga att prata om det.

Utifrån ett naturvårdsperspektiv, där man vill uppnå en så variationsrik vegetation som möjligt, är får inte de bästa betesdjuren. Deras betesteknik gör att de, vid ett högt betestryck, betar ner grässvålen allt för kort för att en del växter ska trivas och blomma (Carlsson, Svensson & Emanuelsson 2014). Får är dock mer lämpade (än till exempel kor) för bete på öar. Dels gör deras storlek dem lätta att transportera, dels har de normalt inga problem med klippiga/branta och magrare beten.

Nötkreatur visar sig i undersökningen vara mindre sårbara för hundattacker. Deras betesteknik är anses dessutom bättre ur hävd synpunkt. Nackdelen är att de kan upplevas som skrämmande och det finns även rapporter om att kor blivit aggressiva mot hundar och dess ägare. En möjlig lösning skulle kunna vara att blanda djurslag, till exempel får tillsammans med hästar och/eller kor. Detta skulle eventuellt kunna minska utsattheten för hundattacker, då undersökningens resultat pekar på att hästar är mindre sårbara för angrepp. Mycket tyder också på att så kallade boskapsvaktande djur, till exempel lamor, kan vara effektivt.

När tillgången på betesdjur är begränsad brottas många naturreservatsförvaltare med problem kring hur de ska upprätthålla en hög kvalitet på hävden. Sambetning med olika djurslag har på många håll visat sig gynna artrikedomen i naturbetesmarker. Det finns försiktigt positiva studier på extensivt bete (där man låter färre betesdjur beta större arealer) åtminstone på torr, näringsfattig mark (Carlsson, Svensson & Emanuelsson 2014). Andra exempel på extensiva skötselregimer är betesuppehåll under en del av växtsäsongen samt bete vartannat år. Båda dessa hävdmetoder vore värda att testas på välbesökta skärgårdsöar, som ett sätt att minska risken att hundar stöter på betesdjur.

De som bedriver naturvårdsbete står inför många utmaningar, till exempel bristande lönsamhet, ständigt ökade krav på djurhållningen eller hävdens kvalitet. Flera informanter berättar att de känner oro inför sina djurs välbefinnande och säkerhet. De upplever också att deras djur stressas av lösspringande hundar och att de på grund av extra vaksamhet och rädsla inte betar i den utsträckning de borde för att bibehålla eller gå upp i vikt. Detta tyder på att hundar kan ha en direkt inverkan på beteshävdens kvalitet och intensitet, också eftersom betesdjur aktivt tycks undvika de områden där hundarna kan tänkas attackera dem.

Alla skador på betesdjur orsakas dock inte av hundar. Undersökningen pekar på att det finns en stor risk för förväxling med vargattacker, eftersom de har liknande jaktbeteende och bett.

Det kan heller inte uteslutas att det till exempel rävar orsakar skador på mindre betesdjur som får och (speciellt) lamm. Inom detta område behövas vidare studier för att det ska gå att avgöra vilket hunddjur som bär skulden.

4.1 Områden som kräver ytterligare studier

Först och främst behövs det ytterligare och tillförlitligare information om hur vanligt förekommande problemet är. Som tidigare nämnts, finns ingen som helst samlad statistik inom området. Vad är det som gör att detta fallit mellan stolarna? Kanske är det för att det är enskilda hundägare, d.v.s. privatpersoner, som är ansvariga för att göra upp med den berörda djurägaren och ersätta de eventuella skadorna. Det gör att det blir isolerade händelser mellan enskilda personer. Länsstyrelserna, som är den myndighet som undersöker, dokumenterar och rapporterar rovdjursskador, har besiktningsmän som med all säkerhet stött på många fall där i stället hundar är vållande. Men eftersom det i dessa fall inte kan bli aktuellt med statlig ersättning, skrivs för det mesta ingen rapport. Ärendet lämnas i stället över till polis (som inte heller för statistik), om djurägaren vill göra en polisanmälan. För att få till stånd en samlad statistik skulle Naturvårdsverket, genom länsstyrelserna, behöva kartlägga de fall som kommer dem tillkänna, samt föra någon form av register över dessa. Uppgifter skulle också behöva begäras in från bland andra försäkringsbolag, kommuner, naturvårdsstiftelser, polis och andra myndigheter. Det finns även organisationer, som till exempel Lantbrukarnas Riksförbund och Svenska Fåravelsförbundet, där värdefulla upplysningar kan finnas.

Flera djurägare skulle förmodligen önska att det dessutom fanns någonstans dit de kunde vända sig för att få hjälp med att få ersättning från hundägare eller försäkringsbolag, eller driva civilrättsliga mål mot hundägare. Detta eftersom det är nästintill hopplöst att på egen hand hitta den ansvariga hundägaren, eller, i de fall man vet vem det är, få skadestånd utbetalt. Man måste närapå ta ägaren på bar gärning när denne släpper hunden, trots att koppeltvång gäller.

Ytterligare ett område, där mer ingående studier skulle vara värdefullt, är hundägares attityd till betesdjur och naturvårdsbete. Det är oklart om det i första hand är fråga om likgiltighet, okunskap eller underskattning av eventuella negativa konsekvenser för djur och natur, när vissa hundägare, trots koppeltvång, släpper sina hundar i naturreservat.

Två informanter (1 & 5) menar att många hundägare helt enkelt är ovana vid bete och betesdjur. De är i många fall storstadsmänniskor, vana vid maskinskötta parker och grönområden, med liten erfarenhet av lantbruksdjur och vad som krävs för att hålla landskapet öppet. De har följaktligen ingen förståelse för att naturbetesmarken inte är naturgiven utan hävdad och en av människan skapad miljö. De kommer enbart ut i naturreservat för att njuta av naturen och landskapet och ser inte betesdjurens plats där. Andra informanter (2 & 3) tror i stället att hundägarna är övertygade deras hundar är så snälla att de varken vill eller kan jaga efter och skada betesdjur. De tror dessutom att djuren är mycket snabbare än hunden och alltid hinner undan.

Problemet med hundägare som inte följer regler om koppeltvång, är ett problem som visat sig svårt att få bukt med i andra delar av världen, till exempel Australien. Williams et al. (2009) ger ett exempel där andelen hundägare som kopplade sina hundar i en nationalpark endast var 22 procent, trots att man under flera år bedrivit en intensiv informationskampanj i parken. Många av informanterna talar om att de på olika sätt försöket informera om vikten att hundar är kopplade, till exempel genom informationsskyltar, personliga samtal samt

information via hem- eller Facebooksida. Fungerar detta? Vidare studier av vilka (om några) av dessa metoder som fungerar bäst och i så fall inom vilka målgrupper, skulle kunna vara värdefullt.

5. SAMMANFATTNING

Hundar är idag ett av de mest populära sällskapsdjuren och finns i många varianter och raser i hela vårt land. De följer ofta med sina ägare ut i naturen, på promenader och friluftsliv, fritidsaktiviteter och semester. Jakt med hund är också mycket utbredd under delar av året.

Naturbetesmarker är mycket värdefulla för den biologiska mångfalden på grund av sitt rika växt- och insektsliv. Många av dessa betesmarker skyddas inom naturreservat, där betesdjur upprätthåller den för artrikedomen så viktiga hävderna.

Tyvärr minskar tillgången på betesdjur stadigt i Sverige, allt eftersom många djurägare avvecklar sina besättningar. Det kan bero på pensionsavgångar, bristande lönsamhet, ständigt ökade krav på djurhållningen eller andra hot mot verksamheten.

Att lösspringande hundars stressar och attackerar betesdjur har det då och då rapporterats om i media. Det gäller särskilt i tätortsnära betesmarker, som ofta är välbesökta av såväl människor som hundar. Även skärgårdsöar med bete förekommer flitigt i dessa rapporter.

Den här uppsatsen är tänkt att undersöka och öka kunskapen om hundattacker på betesdjur utifrån ett landskapsvårdsperspektiv, med fokus på naturvårdsbete. Uppsatsen utreder främst hundangrepp i en svensk kontext, med tyngdpunkt på naturreservat och en nationalpark i Västra Götalands län.

Undersökningens metod är dels en litteraturstudie av lagtexter, vetenskapliga artiklar och rapporter samt reportage i media, dels intervjuer med förvaltare av naturreservat och djurägare som bedriver naturvårdsbete.

Syftet är ta reda på mer om hur och varför hundangrepp på betesdjur (inom naturvårdsbete) sker, för att kunna avgöra hur stort hot de utgör mot det fortsatta betet. Syftet är också att undersöka vad förvaltare och djurägare anser att hundattacker leder till för problem i betesdriften, för att synliggöra vad som krävs för att minimera dessa problem. Målet är att undersökningen därutöver ska förtydliga var det saknas kunskap och där ytterligare studier behövs.

Resultatet av undersökningen visar att det finns ett flertal lagar som reglerar hur och när hundar får vistas lösa i naturen, liksom vilket ansvar deras ägare har för de eventuella skador de orsakar. En del informanter sade sig dock uppleva dessa lagar som verkningslösa, eftersom polisen och andra myndigheter inte arbetar aktivt för att upprätthålla dem.

När det gäller vetenskapliga studier finns det mycket lite skrivet om tamhundars angrepp på betesdjur, både i Sverige och i en internationell kontext. Det finns en del internationell forskning om vildhundars angrepp kommersiell boskapsuppfödning, samt intressekonflikter mellan viltvård och djuruppfödare. Likaså finns det studier av sällskapshundars inverkan på det vilda djur- och fågellivet i skyddade naturområden. I Sverige finns det, genom Viltskadecenter vid Sveriges Lantbruksuniversitet, statistik över antalet vargattacker på tamdjur. De har, liksom Svensk Rovdjursförening, även beskrivit skillnaderna mellan varg – och hundangrepp, på framför allt får (Levin et al. 2008; Ekholm 2006). Får framstår som de mest utsatta betesdjuren i undersökningen. Av de informanter som berättade om problem med hundangrepp, var majoriteten fårägare. Nötkreatur, liksom hästar förefaller i högre grad vara i stånd att försvara sig mot angrepp.

Får kan inte desto mindre vara att föredra i välbesökta beteshagar, eftersom de upplevs som mindre hotfulla. Boskapsvaktande djur, till exempel hundar och lamor, tycks kunna minska risken för skador på betesdjur genom att de vaktar och försvara dem, men kan på samma sätt uppfattas som skrämmande av besökande allmänhet.

En slutsats av undersökningen är att sambetning mellan flera djurslag skulle kunna var positivt, både när det gäller att minska risken för hundattacker och när det gäller att uppnå en beteshävd av hög kvalitet.

Områden som kräver ytterligare studier är hur man ska kunna få till stånd en samlad och tillförlitlig statistik över antalet hundattacker samt hur vilken typ av hjälp och stöd djurägare är i behov av för att kunna driva rättsliga processer och ta tillvara sina intressen när de drabbas.

KÄLL- OCH LITTERATURFÖRTECKNING

Opublicerade källor

Informant 1: Stefan Husár, naturvårdare & Anders Tysklind, nationalparkschef
Kosterhavets Nationalpark
Fysisk intervju 19/3 2014.

Informant 2: Anne Hermansson, fårägare, Orust.
E-postkonversation samt telefonintervju 4/4 2014

Informant 3: JO Olsson, fårägare, Göteborg.
Fysisk intervju 7/4 2014.

Informant 4: Richard, lantbrukare, Kungälv.
Fysisk intervju 11/3 2014

Informant 5: Markus Thoreld, fårägare, Tanum.
E – postkonversation 20/2 2014

Informant 6: Daniel Alfredsson, naturvårdsansvarig, Uddevalla kommun,
Telefonintervju 27/2 2014.

Informant 7: Lars-Ove Loo, djurägare, Koster.
Telefonintervju 8/4 2014

Informant 8: Anders Bergström, platschef, Naturvårdsenheten Hornborgasjön.
E-postkonversation 18/2 2014

Publicerade källor och litteratur

Abrahamsson, Å. (2007). *Hävdade marker och kommunalt bete – en rapport om hur Sveriges kommuner driver beteshävd*. Miljöförvaltningen Malmö Stad
<http://www.malmo.se/> Sökväg: Hävdade marker grönområden och vatten [2014-02-26]

Ahlström, I. (2008). *Allt om allemansrätten – ett svenskt kulturarv*. Stockholm; Hilma

Allen, B. & West, P. (2013). Influence of dingoes on sheep distribution in Australia. *Australian Veterinary Journal*. 91, ss. 261–267

Almstedt Jansson, M., Ebenhard, T. & de Jong, J. (2011). *Naturvårdskedjan; För en effektiv naturvård*. CBM:s skriftserie 48. Centrum för biologisk mångfald, Sveriges Lantbruksuniversitet, Uppsala.

Beausoleil, N.J., Stafford, K.J., Mellor, D.J. (2005). Sheep show more aversion to a dog than to a human in an arena test. *Applied Animal Behaviour Science*. 91, ss.219-232

- Blomberg, A & Burman, A (red.) 2001. Mångfaldskonferensen 2000: Biodiversitet i odlingslandskapet. CBM:s Skriftserie 4, Centrum för biologisk mångfald, Uppsala.
- Butler, J.R.A., du Toit, J.T. & Bingham, J. (2004). Free-ranging domestic dogs (*Canis familiaris*) as predators and prey in rural Zimbabwe – threats of competition and disease to large carnivores. *Biological Conservation*. 115, ss. 369–378
- Carlsson, G., Svensson, S. & Emanuelsson, U. (2014) *Alternativa skötselmetoder för ängs – och betesmarker och användning av skördat växtmaterial*. Alnarp. Sveriges lantbruksuniversitet. Fakulteten för landskapsarkitektur, trädgårds- och växtproduktionsvetenskap. (Rapport 2014:11 Sveriges lantbruksuniversitet) https://pub.epsilon.slu.se/11094/7/carlsson_g_etal_140331.pdf [2014-03-30]
- Cavalcanti, S. & Knowlton, F. (1998). Evaluation of physical and behavioural traits of llamas associated with aggressiveness toward sheep-threatening canids. *Applied Animal Behaviour Science*. 61, ss.143-158
- Christiansen, F., Bakken, M., Braastad, B. (2001). Behavioural changes aversive conditioning in hunting dogs by the second-year confrontation with domestic sheep. *Applied Animal Behaviour Science*. 72, ss. 131–143
- Domstolsverket, Enheten för extern kommunikation (2019-09-18) *Lagrummet.se* <https://lagrummet.se> [2014-03-14]
- Ericson, J. (2013). *Hundangrepp på får inte sällan hund*. Ekot, Sveriges Radio <http://sverigesradio.se/sida/artikel.aspx?programid=83&artikel=5723958> [2014-04-09]
- Ekholm, A. (2006). *Hundangrepp på tamdjur*. Rapport, Svenska Rovdjursföreningen. <https://www.rovdjur.se/om-rovdjur/faktarapporter> [2014-03-31]
- Föreningen Svenska Allmogefår (2014) *Lantraser* <https://www.allmogefar.se/allmogefaar-2/lantraser> [2021-03-29]
- Gadolin, M. (2015). *Inte bara vargen tar får*. Svensk Jakt, 29 november. <https://svenskjakt.se/hund/jakthundsraser/inte-bara-vargen-tar-far/>[2021-03-30]
- Green, J. & Gipson, S. (1994). Feral dogs. *The Handbook; Prevention and Control of Wildlife Damage*. Paper 35. Wildlife Damage Management, Internet Center for Damage, University of Nebraska.
- Gompper, M.E & Vanak Tamim, A. (2010). Interference competition at the landscape level - the effect of free-ranging dogs on a native mesocarnivore. *Journal of Applied Ecology*. 47, ss. 1225–1232
- Herlin, A., Sarlöv Herlin, I. & Deak, J. (2010). *Användning av betesdjur i parker och grönområden – djurslag, djurvälfärd, betes användningar och praktiska lösningar*. SLU Alnarp, LTJ – fakultetens faktablad 2010:32

http://pub.epsilon.slu.se/5523/1/herlin_et_al_101202.pdf [2014-02-26]

Hughes, J. & Macdonald, D. (2013). A review of the interactions between free-roaming dogs and wildlife. *Biological Conservation*. 157, ss. 341–351

Levin, M., Karlsson, J., Svensson, L., HansErs, M., Ängsteg, I. (2008). *Besiktning av rovdjursangripna tamdjur*. Viltskadecenter SLU. ss. 99–100
http://www.viltskadecenter.se/pdfs/besiktning_av_rovdjursangripna_tamdjur.pdf
[2014-02-20]

MacArthur, R., Geist, V. & Johnston, R. (1982). Cardiac and behavioral responses of mountain sheep to human disturbance. *Journal of Wildlife Management*. 46(2), ss.351-356

Manor, R., Saltz, D. (2004) The impact of free-roaming dogs on gazelle kid/female ratio in a fragmented area. *Biological Conservation*. 119, ss. 231–236

Nationalencyklopedin (2014a) *Hund* [Elektronisk]
<http://www.ne.se.ezproxy.ub.gu.se/lang/hund/206221> [2014-04-28]

Nationalencyklopedin (2014b) *Hästdjur* [Elektroniskt]
<http://www.ne.se.ezproxy.ub.gu.se/lang/hästdjur> [2014-04-28]

Nationalencyklopedin (2014c) *Statens vilt*. [Elektronisk]
<http://www.ne.se.ezproxy.ub.gu.se/statens-vilt> [2014-04-05]

National Farmers Union (2013) *Love your countryside urges NFU*.
<http://www.nfonline.com/love-your-countryside-urges-nfu> [2014-03-31]

Naturvårdsverket (2014a). *Jakt på björn*
<http://www.naturvardsverket.se/Var-natur/Jakt/Jakt-pa-rovdjur/Bjorn/> [2014-04-07]

Naturvårdsverket (2014b). *Hundar i naturen*
<http://www.naturvardsverket.se/Var-natur/Allemansratten/Det-har-galler/Hundar-i-naturen/>
[2014-03-25]

Naturvårdsverket (2014c). *Skydd av natur*
<http://www.naturvardsverket.se/Miljoarbete-i-samhallet/Miljoarbete-i-Sverige/Uppdelat-efter-omrade/Naturvard/Skydd-av-natur/> [2014-04-08]

Naturvårdsverkets författningssamling. (NFS 2002:18) *Naturvårdsverkets föreskrifter och allmänna råd om jakt och statens vilt* [Elektronisk] Stockholm: Naturvårdsverket.
<http://www.naturvardsverket.se/Documents/foreskrifter/nfs2002/NFS2002-18.pdf>
[2014-04-05]

Nyzell, J. (2013) *Tuffa väktare ska mota vargen i Skåne*. Våra rovdjur. nr 2, 2013
https://www.rovdjur.se/objfiles/1/VR22013lamor_-140474131.pdf [2014-03-14]

Olsson, R. (2008) *Mångfaldsmarker; Naturbetesmarker, en värdefull resurs*. HagmarksMistra/ Centrum för biologisk mångfald.

Pelletier, F. (2006) Effects of tourist activities on ungulate behaviour in a mountain protected area. *Journal Mountain Ecology*. 8, ss.15-19

Richardson, C. (2012) Family dogs terrorize sheep. Ontario Ministry of Agriculture and Food. <http://www.omafra.gov.on.ca/english/livestock/sheep/facts/02-029.htm> [2014-03-31]

SFS 2019:66 *Djurskyddsförordning (2019:66)* [Elektronisk] Stockholm: Näringsdepartementet. http://rkrattsbaser.gov.se/sfs/sfst_form2.html [2021-03-16]

SFS 2018:1192 *Djurskyddslag (2018:1192)* [Elektronisk] Stockholm: Näringsdepartementet. http://rkrattsbaser.gov.se/sfs/sfst_form2.html [2021-03-16]

SFS 1987:905 *Jaktförordning (1987:905)* [Elektronisk] Stockholm: Näringsdepartementet. http://rkrattsbaser.gov.se/sfs/sfst_form2.html [2014-04-02]

SFS 2007:1150 *Lag om tillsyn över hundar och katter (2007:1150)* [Elektronisk] Stockholm: Näringsdepartementet. http://rkrattsbaser.gov.se/sfs/sfst_form2.html [2014-02-26]

SFS 1998:808 *Miljöbalk (1998:808)* [Elektronisk] Stockholm: Miljödepartementet. http://rkrattsbaser.gov.se/sfs/sfst_form2.html [2014-02-26]

SFS 1971:437 *Rennäringslag (1971:437)* [Elektronisk] Stockholm: Näringsdepartementet. http://rkrattsbaser.gov.se/sfs/sfst_form2.html [2014-04-28]

Skärgårdarnas Riksförbund (2007) *Skärgårdsbönder – en vitbok*. Skärgårdarnas riksförbund http://www.skargardarnasriksforbund.se/document/2012-02-06_13285380617.pdf [2014-03-04]

Sterl, P., Brandenburg, A. Arnberger, A. (2008). Visitors' awareness and assessment of recreational disturbance wildlife in the Donau – Auen National Park. *Journal for Natural Conservation*. 16, ss. 135–145

Svenska Kennelklubben (2014). *Hundguiden – Jämthund* <https://www.skk.se/sv/hundraser/jamthund/> [2014-04-08]

Svenska Kennelklubben (2014). *Hundguiden - Norsk älghund, grå (gråhund)* <https://www.skk.se/sv/hundraser/norsk-alghund-gra-grahund/> [2014-04-08]

Svenska Rovdjursföreningen (2014). *Om oss*. <http://www.rovdjur.se/om-oss> [2014-04-07]

Tolhurst, S. (2001). *A Guide to Animal Welfare in Natural Conservation Grazing*. London; Grazing Animals Project.

[http://www.knepp.co.uk/Other_docs/interesting_articles_papers/Livestock/a_guide_to_animal_welfare_in_nature_conservation_grazing\[1\].pdf](http://www.knepp.co.uk/Other_docs/interesting_articles_papers/Livestock/a_guide_to_animal_welfare_in_nature_conservation_grazing[1].pdf) [2014-02-25]

Viltskadecenter SLU (2014). *Viltskadestatistik på tamdjur 2013 – skador av fredat vilt på tamdjur, hundar och gröda*. Rapport från Viltskadecenter, Sveriges Lantbruksuniversitet. <http://www.viltskadecenter.se>. Sökväg: Viltskador: Viltskadestatistik 2013

Vogt, W. (2009). *Livestock predators likely to be someone's pet dog*. Southwest Farm Press, 17 mars. <https://www.farmprogress.com/livestock/livestock-predators-likely-be-someones-pet-dog> [2014-02-27]

Williams, K., Weston, M., Henry, S. & Maguire, G. (2009) Birds and Beaches, Dogs and Leashes: Dog Owners' Sense of Obligation to Leash Dogs on Beaches in Victoria, Australia. *Human Dimension of Wildlife*. 14, ss. 89-101.

Young, J., Olson, K., Reading, R., Amgalanbaatar, S. & Berger, J. (2011) Is wildlife going to the dogs? Impacts of feral and free-roaming dogs on wildlife populations. *BioScience*. 61, ss. 125–132.

BILDFÖRTECKNING

Bild omslagssida: Foto; Anders Tysklind

Figur 1 & 2: Foto; Anne Hermansson

Figur 3: Cirkeldiagram av författaren, efter statistik från Viltskadecenter SLU, 2014

BILAGA 1.

Nedan följer en genomgång av några begrepp som förekommer i undersökningen. Definitionen av dessa begrepp underlättar förhoppningsvis läsarens förståelse av ämnet och av texten.

Domesticerade djur

Definieras här som alla domesticerade arter av djur. Det inkluderar djur som används i lantbruk (exempelvis nötkreatur, får, hästar, getter, höns och gäss) likväl som sällskapsdjur (t.ex. hundar, katter och kaniner).

Lantbruksdjur eller tamdjur

Djur som hålls inom jordbruksnäringen i olika syften, t.ex. produktion av mjölk, kött eller ull, för avel eller naturvård. Det kan också vara djur av lantbruksarter, som hålls för sällskap eller sportaktiviteters skull (ex. hästar).

Vildhund

Hund som aldrig varit domesticerad (ex. asiatisk vildhund) eller en vild hund som, även om den härstammar från tamhunden (*Canis lupus familiaris*), levt utan kontakt med människan under mycket lång tid (ex. den australiska dingon). Den undviker all kontakt med människor och visar stor rädsla och/eller aggressivitet mot dessa om den infångas.

Förvildad hund

Hund som för några eller flera generationer sedan var sällskaps- eller arbetsdjur hos människan, men som därefter förvildats (ex. herrelösa hundar i utkanten av städer och på landsbygden). Den undviker i regel kontakt med människor och visar rädsla och/eller aggressivitet mot dessa om de infångas.

Övergiven eller herrelöshund

Hund som inte tas om hand av människor och bara undantagsvis matas av dem. Övergivna hundar söker sig i regel till människor och städer/samhällen för att få skydd och mat. Visar ingen rädsla för människor.

Tamhund

Hund som tas omhand av människor som sörjer för dess behov av mat, skydd och (i varierande grad) socialisering. Inkluderar alla hundar som arbetar i människans tjänst samt sällskapshundar.

Sällskapshund

Hund som hålls av människor i huvudsak för sällskap. Inkluderar inte hundar vars huvudsakliga funktion är att vakta, valla, söka, rädda, ledsaga eller på annat sätt arbeta i människans tjänst.

BILAGA 2.

INTERVJUFRÅGOR

Djur

1. Hur många djur har du/ni?
2. Vilken sorts djur är dessa (nötkreatur, får, hästar, getter)?
3. Vilka raser är de?
4. Varför har ni dessa djurslag/raser?
5. Hur ser ålder och könsfördelning ut i djurbesättningen?
6. Vem äger djuren (självägda, lånade, marken arrenderas ut och arrendatorn äger djuren)?
7. Hur stor del av året går djuren ute?

Betesmark

8. Hur många hektar mark betar ni?
9. Vilken typ av mark består betet av (vall, naturbetesmark, impediment)?
10. Vem äger marken?
11. Hur stor del av marken är skyddad (genom naturreservat eller liknande)?
12. Hur länge har du/ni haft djur och bedrivit bete?

Hundar och hundägare

13. Är det vanligt att hundägare och hundar passerar dina/era betesmarker?
14. Vad tänker du/ni om hundar kring eller i era betesmarker?
15. Vad tror ni hundägare tänker i samma situation?
16. Vad har hänt när det uppstått problem mellan hundar/hundägare och betesdjur?
 - a) Hur reagerar djuren (hund och betesdjur)?
 - b) Hur reagerar hundägaren?
17. Vad har konsekvenserna blivit
 - a) för djuren?
 - b) för hundägaren?

c) för er verksamhet?

18. Hur stort problem skulle du/ni säga att detta är i förhållande till andra problem kring betet och betesdjuren?

19. Har ni hört om problemet med hundar från andra i er omgivning?

Lösningar och anpassningar

20. Har ni anpassat er verksamhet eller vidtagit andra åtgärder för att komma runt problemet (till exempel bytt djurslag, informerat, talat med hundägare)?

21. Vem är i första hand ansvarig för de skador som hundar orsakar?